

Op naar een multimediafonds

Hans Maarten van den Brink Het internet brengt alles wat voorheen gescheiden was samen. Maar de organisatiestructuur van de publiek gefinancierde instellingen stoelt nog op een systeem van vóór de oorlog. Vorming van één groot audiovisueel fonds zou een stap in de goede richting kunnen zijn om publieke waarden in de media te borgen en innovatie te bevorderen.

Het was een, zelfs voor Hilversumse begrippen, pinnige woordenwisseling tussen VPRO-directeur Lennart van der Meulen en NPO-baas Henk Hagoort, die in januari van dit jaar even tot ‘medianieuws’ werd verklaard. Dat nieuws heeft wanneer het over Hilversum gaat altijd weer hetzelfde onderwerp. Namelijk: wie is de baas? Het was dan ook vooral de woordkeuze die de aandacht trok. Van der Meulen trok in zijn nieuwjaarstoespraak fel van leer tegen de beperkingen en instructies die de Raad van Bestuur van de NPO compleet met juridische dreigementen zou willen opleggen aan de vrijzinnige programmamakers. Hij sprak van een ‘verharding van de bestuurlijke cultuur’ en een bedreiging van de ‘vrijheid van meningsuiting’. Wat was er aan de hand? De VPRO werd door Hagoort beschuldigd van het vervaardigen en het verspreiden van ‘ongecoördineerd media-aanbod’, bestaande uit filmpjes van kunstacademiestudenten en andere experimenten,

via het internet. Dat kon zomaar niet. Daar moest een einde aan komen.

‘Drie keer de Volkskrant’

‘Ongecoördineerd media-aanbod.’ Het klinkt nogal orwelliaans, alsof alles wat zich aan de controle en het oog van Grote Broer onttrekt geen bestaansrecht zou hebben. Het past ook slecht bij het decennialang om zijn pluri-formiteit geprezen omroepbestel, bij het belang van onafhankelijkheid voor de journalistiek en bij de vrijheid die kunstenaars doorgaans claimen om tot artistieke prestaties te komen die enigszins de moeite waard zijn. Zo bedoelde Hagoort het dus ongetwijfeld niet. Wat hij wel bedoelde, legde hij uit in een enigszins bitse reactie tegenover de VPRO-gids: ‘De omroepen maken met elkaar mooie programma’s. Die moeten in een bepaalde volgorde worden gezet op zender – dat doen wij als NPO. Dat heet ordening. Die ordening is niet aan de omroepen. Anders

krijg je een situatie dat er dingen worden gemaakt waar niemand om heeft gevraagd, of er komen dingen op een plek terecht waar het publiek niet wordt bereikt. Sinds de NPO het media-aanbod coördineert wordt het publiek beter bereikt' (Looijestijn et al. 2014) Elders legde Hagoort uit dat wij de zenders van de publieke omroep moeten zien als een etalage waarin de programma's van de verschillende omroepen zo voordelig mogelijk worden uitgesteld. Over de programma's zelf, de inhoud van die etalage, gaat de NPO niet.

Het moge duidelijk zijn dat deze uitleg nog wel een paar vragen oproept. De rolverdeling die hij schetst tussen het produceren en het etaleren van programma's is namelijk lang niet zo duidelijk als op het eerste gezicht wellicht lijkt. De omroepen – en via hen ook een groot aantal private partijen, de zogenaamde zelfstandige of onafhankelijke producenten – bieden immers niet zomaar aan wat hun mooi of wenselijk lijkt. De etalage is, alvorens deze gevuld wordt, nauwkeurig verdeeld in vakken. En bij ieder vak hoort een etiket met een nauwkeurige omschrijving van het gewenste product: het genre, de sfeer, de beoogde publieksgroep, de omvang daarvan. Alleen binnen dit nauw omschreven schema mogen de omroepen datgene aanbieden wat vroeger programma-inhoud en tegenwoordig vaak content wordt genoemd. Dat is dus niet alleen een kwestie van ordening. Het is vergaande inhoudelijke bemoeienis. Dat geeft Hagoort zelf ook wel aan, wanneer hij in bovenstaand citaat te kennen geeft dat dit systeem ertoe dient om te voorkomen dat er programma's worden gemaakt 'waar niemand om heeft gevraagd'.

Sterker nog: de NPO heeft wel degelijk als taak ervoor te zorgen dat er gaten in de programmering worden gevuld, of – met andere woorden – programma's worden gemaakt die naar de mening van de Raad van Bestuur wel uitgezonden moeten worden

De rolverdeling tussen het produceren en het etaleren van programma's is lang niet zo duidelijk als op het eerste gezicht lijkt

maar niet worden aangeboden op de manier die de centrale leiding juist lijkt. In een recent verleden (2009) leidde dit ertoe dat de nieuwsrubrieken de aanwijzing kregen om meer kleuring aan te brengen in hun aanbod, omdat ze volgens Hagoort naar onderwerpkeuze en -behandeling op drie netten 'drie keer *de Volkskrant* zouden zijn. Wat volgde was het mislukte experiment van het dagelijkse programma *Uitgesproken*, waarin afwisselend de EO, de VARA en Telegraaf-stiefkind WNL respectievelijk een christelijk, een links en een rechts geluid moesten laten horen. Halverwege het eerste seizoen viel reeds het doek. Kwaliteitsjournalistiek bleek niet zo eenvoudig te verenigen met de gewenste 'ordering'.

Centrale sturing

Wat anno 2014 opvalt aan diezelfde ordening, is dat door de NPO, door sommige omroepen en zeker ook door de politiek nog altijd heel

In Hilversum gaat het uiteindelijk altijd om de vraag wie de baas is

lineair wordt gedacht: in strakke kanalen, met vaste tijdstippen en kijkers die op deze tijdstippen klaar zitten voor hun kant-en-klarmenu. Liefst volgens de sandwich-formule, met afwisselend iets zoets en iets hartigs, de broccoli van de documentaire wordt voorafgegaan door een Milky Way die de eetlust niet bederft en gevolgd door een dame blanche. Nu is het ontegenzeggelijk waar dat het traditionele televisiekijken volgens het *lean back*-model (kijker zit achterover en wacht op wat hem overkomt zonder de afstandsbediening of enig ander *device* aan te raken) zich verrassend goed handhaaft in het medialandschap. Maar resultaten behaald in het heden bieden geen enkele garantie voor de toekomst. En terwijl het waar is dat ontwikkelingen niet zo snel gaan als de profeten ons willen doen geloven, is het even juist om te constateren dat ze niet zo traag verlopen als de sceptici graag zouden zien. Kijkers weten steeds beter hoe hun afstandsbediening

werkt. De vele nieuwe mogelijkheden die de techniek ons de laatste jaren heeft geschonken, maken het bovendien juist mogelijk om ook voor kleine doelgroepen, en op ieder gewenst moment te produceren en te programmeren. Het is gemakkelijker en goedkoper geworden om te experimenteren en te innoveren. Waarom zou je dat met juridische middelen proberen tegen te houden, in naam van een nog wel functionerend, maar allang niet meer alleen-zaligmakend programmeermodel?

Het antwoord ligt vermoedelijk, en helaas, besloten in wat aan het begin van deze bijdrage werd geconstateerd: in Hilversum, en dus ook in Den Haag, gaat het uiteindelijk altijd om de vraag wie de baas is. Nog rond de eeuwwisseling waren dat in hoofdzaak de omroepen. Ze hadden, geclusterd, hun eigen zogenaamde thuisnetten: KRO, NCRV, AVRO op één, VARA, NPS, VPRO op drie en de wat lastiger restcombinatie TROS, EO, NOS op twee. Onder vrolijk en soms minder vrolijk gekrakeel beslisten ze zelf wat er op hun zenders gebeurde. Het resultaat was heel divers, maar in ieder geval als het om aantallen kijkers ging suboptimaal. Daarin heeft men getracht de laatste jaren verbetering aan te brengen door meer coördinatie, de ordening dus waarover Hagoort spreekt. Een ordening die allang geen ordening meer is van het bestaande maar een centrale sturing die neerkomt op een instructie, zoals in de geschiedenis van het Nederlandse bestel niet eerder is vertoond. Hegel en Marx hadden gelijk dat kwantiteit op een gegeven moment altijd omslaat in kwaliteit; en zoals iedere maker van Sinterklaasgedichten weet, stuurt de vorm uiteindelijk ook de inhoud.

Publiek gefinancierde productiemaatschappijen

De macht van de huidige NPO is dus inmiddels groot, maar nog steeds niet zo groot als bij vanouds centraal geleide omroepen, zoals die

in de landen om ons heen bestaan. Wanneer de tendens van de afgelopen jaren zich voortzet, zullen de omroepen echter steeds meer invloed verliezen. Hun rol als intermediair tussen private producenten en de zendermanagers, die in dienst zijn van de NPO, zal kleiner worden. Probleem daarbij is dat die NPO slechts over een heel klein apparaat beschikt, inderdaad beter toegerust voor wat coördinerende taken dan voor een zware inhoudelijke rol, terwijl de kennis en ervaring die programmamakers en eindredacteuren van de omroepen bezitten, steeds minder worden benut, als de functionarissen al niet wegbezuinigd zijn. Die kennis, die ervaring en dat talent heeft een sterke publieke omroep echter wel nodig, juist op de plekken waar de beslissingen worden genomen.

Als het om de nieuwsvoorziening gaat, om de kerntaak 'journalistiek', is er gelukkig een sterke en goed bemande NOS. Maar op het gebied van kunst en cultuur speelt die zo goed als geen rol. De NTR heeft hier als taakomroep een functie, maar wordt net als de rest van Hilversum getroffen door forse bezuinigingen en is evenzeer onderworpen aan het regime van de Raad van Bestuur. De VPRO lijkt op de reguliere televisiezenders tegenwoordig minder naar kunstzinnigheid te streven dan in het verleden het geval was, wordt op de radio beknot en in de digitale ruimte zelfs bruusk de pas afgesneden. Bij de AVRO, die zich de laatste jaren sterk profileerde met kunstuitzendingen, moet worden afgewacht hoe na de fusie met de TROS en onder het bewind van een uit de commerciële televisiehoek afkomstige nieuwe directeur de programmering zich zal ontwikkelen. De strijd is dus nog lang niet gestreden. Maar wanneer de NPO steeds openlijker en dwingend de bevoegdheden gebruikt die naar haar toe zijn gekomen en zich ontwikkelt tot de hoofdredactie van het omroepbestel, blijft voor de omroepen alleen nog

maar een rol over als publiek gefinancierde productiemaatschappijen, die in de markt staan naast private partijen en daarmee moeten concurreren. Het valt immers niet in te zien waarom de hoofdredactie van de NPO een niet erg efficiënte tussenschakel in stand zou houden, behalve in een overgangperiode.

De vraag is of de huidige omroepen op hun rol als productiehuis voorbereid zijn. Er is nog steeds eindredactionele deskundigheid, vooral bij de hiervoor genoemde omroepen. Maar juist voor artistieke programma's wordt de productie doorgaans uitbesteed. Het veld voor kunstzinnige producties (drama, documentaire, interactieve en transmediale projecten) kenmerkt zich, anders dan bij bijvoorbeeld groot amusement en sport, door een zeer groot aantal middelgrote en kleine bedrijven – bij documentaires opereren er zelfs een flink aantal 'eenpitters', waarbij de regisseur ook zelf de zakelijke en organisatorische aspecten waarneemt. Bij het Mediafonds kunnen alleen publieke omroepen productiesubsidie aanvragen. Maar in meer dan 90 procent van de gevallen behelst die aanvraag een project dat door de omroep is besteld bij een externe producent.

De tientallen bedrijven en bedrijfjes in deze sector hebben het door bezuinigingen op zowel cultuur als media de laatste jaren zwaar. Door de steeds strengere eisen die de managers van radio- en televisiezenders aan de aard en het bereik stellen, is er bovendien minder dan voorheen ruimte voor experiment en samenwerking met culturele instellingen zoals theatergezelschappen, festivals en orkesten. Aandacht voor kunst heeft steeds meer de vorm gekregen van praatprogramma's gericht op de culturele 'actualiteit', dat wil zeggen de agenda van podia, musea en boekhandels. Bij het verwerken van de opeenvolgende bezuinigingen op de omroep door de kabinetten Rutte I en Rutte II is, eerst onder invloed van de PVV en daarna van de PvdA, prioriteit

gegeven aan het schrappen van begrotingsposten die te maken hebben met kunst en cultuur. Zo sneuvelden het Muziekcentrum van de Omroep, het Metropole Orkest en ook het Mediafonds, onder het motto dat er in de eerste plaats breed geprogrammeerd moet worden. De Raad van Bestuur van de NPO heeft weliswaar aangekondigd dat hij de financiering van drama en documentaire op peil wil houden, wat op zichzelf lovenswaardig is, maar de gedachten over de uitvoering van dit voornemen zoals die tot dusver zijn geformuleerd, maken een nogal halfslachtige indruk. Ze maken bijvoorbeeld niet duidelijk hoe de zendermanagers hun taken op het gebied van publieksbereik zullen combineren met de verantwoordelijkheid voor artistiek experiment. De recente confrontatie tussen VPRO en NPO zou dus wel eens een voorteken kunnen zijn van wat ons nog te wachten staat. Een mogelijk toenemende concurrentie tussen de tientallen kleine audiovisuele productiebedrijfjes en de omroepen-als-kunstproducent zal de tegenstellingen alleen nog maar verscherpen.

Verkeerde vraag

Hoe vallen dit soort problemen te omzeilen? Misschien door de blik maar eens heel anders te richten. De media maken onder invloed van nieuwe technologie op dit moment een enorme verandering door. En meer dan ooit is de samenleving met de media verbonden, de kunsten niet in de laatste plaats. Beleidsmakers – en, toegegeven: ook ik, in deze bijdrage – hebben echter de onweerstaanbare neiging om zich als het om de invloed, het belang, de publieke waarde van media gaat te richten op de organisatiestructuur van een aantal publiek gefinancierde instellingen die hun oorsprong vinden in een ver voor de oorlog bedacht systeem. Met andere woorden: in een tijd van schaarste toen er alleen nog maar een beperkt aantal radiozenders was.

Het gaat er niet om wat de kunst voor de publieke omroep kan betekenen, maar op welke manier publiek mediageld het beste voor de kunst, en voor de samenleving kan worden aangewend

De formulering van de recente opdracht voor het doen van een toekomstverkenning aan de Raad voor Cultuur spreekt wat dat betreft boekdelen: daarin staat dat de verkenning zich moet richten op de periode na 2020 maar tegelijkertijd ‘in lijn [moet] blijven met het huidige mediabeleid’ (Dekker 2013, 3). Het zou om te lachen zijn als het niet om te huilen was. En als het er niet toe zou leiden dat we onszelf de verkeerde vraag stellen. Het gaat er niet om wat de kunst voor de publieke omroep kan betekenen, maar op welke manier publiek mediageld het beste voor de kunst, en voor de samenleving kan worden aangewend. Daarbij is het aan te bevelen om het medialandschap inderdaad als één geheel te zien. Te erkennen dat zowel publieke als private bedrijven er een rol in spelen en dat die rol in beide gevallen van publiek belang kan zijn. Dat bovendien de meeste bedrijven zich niet tot één medium (radio, televisie, drukwerk) beperken en dat grote, internationale multimediatebedrijven

Hans Maarten van den Brink

is directeur van het Mediafonds

in rap tempo de Nederlandse markt betreden, waarbij voorlopig de uitgevers van kranten en tijdschriften de grote verliezers lijken.

Het internet brengt alles wat voorheen gescheiden was nu samen. Dat geldt ook voor de kunstzinnige kant van audiovisuele uitingen. Bioscoopfilm en televisie bijvoorbeeld zijn al lang geen gescheiden werelden meer. Alle speelfilms worden uiteindelijk meer op het kleine scherm dan in de grote zaal bekeken. Dramaseries die ooit als televisieformat werden geïntroduceerd, vertonen de laatste jaren een enorme toename in kwaliteit; zodanig zelfs dat gerenommeerde regisseurs betogen dat ze er meer artistieke mogelijkheden in vinden dan in de nauwlettend door financiers en marketeers gecontroleerde grote Hollywoodproducties. Voor documentaires is zelfs nauwelijks plaats in de bioscopen. Op het niveau van de techniek geldt bovendien dat, zeker in Nederland, producenten, camera- en geluidsmensen, scenaristen, regisseurs, editors en wat dies meer zij één sector vormen, die nauwelijks meer te onderscheiden is in een afdeling film en een afdeling televisie. Het Filmfonds wordt belemmerd door de kunstmatige beperking tot bioscoopproductie, net zoals de omroepen onder druk van de krantenuitgevers en commerciële televisiezenders door de politiek geremd worden in het ontwikkelen van nieuwe media-uitingen. Bij deze situatie is niemand gebaat.

Er is dan ook veel voor te zeggen om de opeenvolgende adviezen van de Raad voor Cultuur te volgen en te streven naar één groot audiovisueel fonds, in plaats van de huidige opdeling in Filmfonds, Mediafonds, Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie en een aantal kleinere instellingen die zich met de financiering van media-uitingen bezighouden. Daarmee zijn niet alle problemen van Hilversum en de sector opgelost. Maar wel worden NPO en omroepen bevrijd uit de ongemak-

kelijke situatie dat één organisatie (de NPO en de onder hem ressorterende omroepen) zowel marktpartij is in het gevecht met onder andere de commerciële aanbieders als verantwoordelijk voor artistieke kwaliteit, experiment, talentontwikkeling en innovatie. Tot ieders tevredenheid is het op deze manier geregeld in de kunstensector, waar naast producerende instellingen fondsen bestaan, en in de wetenschap, waar naast universiteiten en onderzoeksinstituten ook een verdelende instantie als de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) extra gelden kan toewijzen.

De dekselse kwajongens van de VPRO en alle andere mediaproductanten groot en klein zouden voor hun ongecoördineerde media-aanbod een beroep op het multimediefonds kunnen doen, terwijl de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) de orde kan handhaven waar hij zo prijs op stelt. Zo kan aan ieders belangen recht worden gedaan, is de samenleving ervan verzekerd dat publiek geld terecht komt bij media-uitingen van publieke waarde en daalt over Hilversum ten langen leste een welhaast hemelse vrede neer.

Literatuur

- Dekker, S. (2013) *Adviesaanvraag toekomstverkenning mediabestel*. Den Haag: Ministerie van OCW. (www.cultuur.nl/upload/documents/tinymce/adviesaanvraag-Mediabestel.pdf)
- Looijestijn, E. en J. Maas (2014) 'Ongecoördineerd media-aanbod, kent u die uitdrukking?'. In: *VPRO-gids*, 29 januari. (www.vpro.nl/lees/gids/extra/2014/oma.html)